

ธรรมาธิปไตย: จากหลักธรรมสู่หลักการปกครองที่ยั่งยืน: ในยุครัตนโกสินทร์ จาก รัชสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงรัชสมัยรัชกาลที่ 10

Dhammadhipateyya: From the Dhamma Principle to Sustainable
Governance: In the Rattanakosin Era, from the Reign of
King Rama VI to the Reign of King Rama X

¹ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม, ²พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, ³พระมหาโชตนภิชญพันธ์ สุทธจิตโต, ⁴สุรชัย พุดชู
Thanarat Sa-ard-iam, Phrakhrupariyatwisutthikhun, Phramaha Chotniphitphon
Sutthacitto, Surachai Phutchu

¹²³มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

⁴มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Email: ¹ E-mail: thanaratbhante@gmail.com

Received November 18, 2021; Revised December 15, 2021; Accepted December 22, 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ในการนำเสนอ 3 ประเด็น คือ (1) เพื่อนำเสนอหลัก “ธรรมาธิปไตย” ใน
อาธิปไตยสูตร (2) เพื่อนำเสนอปฐมบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์ไทยที่ทรงขึ้นครองราชย์ในยุคร
ัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในรัชสมัยรัชกาลที่ 6 -10 และ (3) เพื่อวิเคราะห์หลักปาติโมกข์ซึ่งเป็นแผนแม่บท
การปกครอง ตามวิถีธรรม (Dhamma Way) ทางพระพุทธศาสนา มาเป็นแกนกลางในการวิเคราะห์กับปฐม
บรมราชโองการ ผลการศึกษาพบว่า หลักธรรมาธิปไตยนี้ ไม่ใช่ระบบการเมืองการปกครอง แต่เป็น
แนวความคิดที่ถือหลักความถูกต้อง ความยุติธรรมเป็นหลักในการปกครอง ในอาธิปไตยสูตรนั้น ได้แบ่ง
อาธิปไตย ออกเป็น 3 คือ 1) อัตตาธิปไตย (ความมีตนเป็นใหญ่) (2) โลกาธิปไตย (ความมีโลกเป็นใหญ่)
และ (3) ธัมมาธิปไตย (ความมีธรรมเป็นใหญ่)” ในส่วนของหลักธรรมาธิปไตยนั้น พระพุทธองค์ เน้นที่หลัก
“ละอกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาใจตนให้บริสุทธิ์” และในปฐมบรม
ราชโองการของพระมหากษัตริย์ไทยในรัชสมัยรัชกาลที่ 6-10 นั้นมีปรากฏในรัชสมัย ร.6 และ ร.7
ปรากฏคำว่า “..ธมฺเม สมน..แปลว่า “..โดยธรรมเสมอ...” และในรัชสมัย ร.9 และ ร.10 ปรากฏ
เพียงภาษาไทย คือ “...โดยธรรม...” ดังนั้น เมื่อนำหลักปาติโมกข์ ซึ่งเป็นแผนแม่บทการปกครองตาม
แนวทางพระพุทธศาสนามาทำการศึกษา ผลปรากฏชัดว่า ในปฐมบรมราชโองการนั้นมีหลักการที่สอดคล้องกับ
หลักการของโอวาทปาติโมกข์ในพระพุทธศาสนา คือ เน้นที่การห้ามทำสิ่งไม่ดี สร้างแต่สิ่งดี และมุ่งพัฒนา
จิตใจคนเป็นสำคัญ พร้อมทั้งอุดมการณ์และวิธีการทั้งหมดก็มีการสอดคล้องซึ่งกันและกัน ดังนั้น จึงควรกล่าว

ได้ว่า ธรรมาธิปไตยนั้น ยังคงเป็นแนวคิดการปกครองที่เหมาะสมกับการเป็นแผนแม่บทของการปกครอง เพื่อพัฒนาประเทศ อันนำไปสู่การเป็นประเทศที่มีการปกครองที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: ธรรมาธิปไตย; ปาติโมกข์; การปกครองที่ยั่งยืน; ยุครัตนโกสินทร์

Abstract

This article aims to present 3 issues: (1) to present the main "Dhammadhipateyya" in the master plan especially during the reign of King Rama VI-X, to be the fundamental of the analysis with the commandment. The results of this paper indicated that Dhammadhipateyya is not a political system but is a concept that holds the principle of accuracy justice is the main rule. According to the Athipateyya Sutta, there are three kinds of Athipateyya namely; (1) Atthadhipateyya: supremacy of self; (2) Lokadhipateyya: the supremacy of the world or public opinion and (3) Dhammadhipateyya: the supremacy of the Dhamma or righteousness. For the Dhammadhipateyya, the Buddha emphasized the principle of "not to do any evil, to do good and emphasis on the purification of the mind. In the Commandment in the reign of the King of Thailand in the reign of King Rama VI – X, for the reign of Rama VI and Rama VII have appeared the word is "...*Dhammena Samena*..." which means "...by the Dhamma regularly..." and in the reign of Rama VIII and kind Rama X appear only in the Thai word is "...By Dhamma...". Therefore, when bringing the Patimokkha which is the master plan for administration according to the guidelines of Buddhism to analyzed. The result is clear that in the commandment is the principle that adapts to the principles of the Patimokkha's teachings in Buddhism, focusing on prohibiting doing bad things, create only good things, and focused on developing people's minds. Along with all ideologies and methods, it is compatible with each other, so it should be said that the Dhammadhipateyya is still the concept of government that is suitable for being the master plan of government to develop the country. This leads to a country with a regime that is sustainable.

Keywords: Dhammadhipateyya; Patimokkha; Sustainable Governance; Rattanakosin Period

บทนำ

นับเนื่องจากประเทศไทยมีวิกฤตการณ์ทางการเมือง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2549 เป็นต้นมา ที่เกิดขึ้นจากการกระทำรัฐประหารรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ทำให้ประเทศไทยต้องเผชิญกับภาวะกับดักหลุมดำทางการเมืองที่ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศโดยส่วนรวมอย่างต่อเนื่อง และทำให้คนไทยมีการแบ่งแยกกันทางความคิดเห็นทางการเมืองออกเป็นสองฝ่ายอย่างชัดเจน กระทั่งได้เกิดมีวาทกรรมของกลุ่มการเมืองซึ่งเป็นผลจากภาวะวิกฤตทางการเมืองที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เช่น กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม.) หรือกลุ่มเสื้อเหลือง, กลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) หรือกลุ่มเสื้อแดง กระทั่งมาถึงภาวะวิกฤตทางการเมืองในช่วงเลือกตั้งปี พ.ศ.2562 ก็ยังคงปรากฏวาทกรรมที่แสดงออกถึง

การแบ่งฝักแบ่งฝ่ายที่ชัดเจน ในสังคมการเมืองไทย เช่น คำว่า “การสืบทอดอำนาจเผด็จการ”, “กลุ่มพรรคประชาธิปัตย์” “บกพร่องโดยสุจริต”, “เผด็จการประชาธิปัตย์”, “กลุ่มหัวก้าวหน้า”, “กลุ่มอนุรักษ์นิยม”, “เผด็จการรัฐสภา”, “ตุลาการภิวัตน์ (Judicial activism)” เป็นต้น ซึ่งวาทกรรมเหล่านี้ ก็ยังคงมีค่าใหม่ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากประเด็นปัญหาดังกล่าวนี้ จึงเกิดมีคำถามขึ้นมาว่า ในเมื่อประเทศไทยเป็นเมืองพระพุทธศาสนา และประชาชนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 95) นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่มีหลักคำสอนที่เน้นความสงบสุขเป็นสำคัญ และเพราะเหตุผลอันใดประเทศไทย ยังคงประสบกับปัญหาทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง และดูเหมือนว่าจะไม่รู้จักจบสิ้น แล้วหลักธรรมทางพระพุทธศาสนายังคงสามารถตอบโจทย์ที่เป็นเครื่องมือ (mean) หรือช่วยในการแก้ไขปัญหาทางการเมืองได้หรือไม่ ประเด็นเหล่านี้ยังคงเป็นประเด็นที่สังคมเมืองไทยยังคงถามหากันอยู่ โดยเฉพาะการมองหาการเมืองที่พึงประสงค์ ที่มีการใช้หลัก “หลักธรรมาภิบาล (Good Governance)” ซึ่งเป็นหลักการที่เป็นอุดมคติในการปกครองและบริหารบ้านเมืองให้เป็นสังคมแห่งอุดมคติ ประชาชนมีสันติสุข อยู่ด้วยกันอย่างสมานฉันท์ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นธงชัยนำทาง

อะไร คือ ธรรมาธิปไตยในวิถีแห่งธรรม?

ความหมายของธรรมาธิปไตยอะไร?

คำว่า ธรรมาธิปไตย อ่านว่า ทำมาธิปไตย ทำมาธิปะไต หมายความว่า การถือธรรมเป็นใหญ่ การถือความถูกต้องเป็นหลัก (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554, 2556) มีธรรมเป็นใหญ่ หรือจะหมายความว่า การถือธรรมเป็นใหญ่ เป็นหลักในการบริหารจัดการ ซึ่งมาจากศัพท์ว่า ธรรม+อธิปไตย ความหมายในที่นี้ คือ แนวคิดใช้ธรรมะเป็นสำคัญไม่ว่าจะเป็นระบบ หรือตัวผู้บริหาร ก็จำเป็นต้องมีธรรมนำ การบริหารจัดการทั้งสิ้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของธรรมาธิปไตยไว้ว่า คือการจะตัดสินใจทำอะไรสิ่งใดสิ่งหนึ่งลงไปให้ยึดหลักความจริง ความถูกต้องเป็นสำคัญ ธรรมาธิปไตย ไม่ใช่ระบบ การเมืองการปกครอง แต่เป็นแนวความคิดที่ถือหลักความถูกต้อง ความยุติธรรมเป็นหลักในการปกครอง จัดการบ้านเมืองให้มีความเจริญก้าวหน้า มั่นคง สร้างความสามัคคีปรองดองคนในชาติและเป็นที่ยอมรับของคนทุกฝ่าย และนอกจากนี้ท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2549) ท่านยังได้มีทัศนะเพิ่มเติมไว้ว่า ธรรมาธิปไตยเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจของบุคคลที่อยู่ร่วมกันในระบบการปกครองต่าง ๆ เนื่องจากบุคคลทุกคนไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครองก็ตาม ต่างก็มีอำนาจในการตัดสินใจในทางการเมืองการปกครอง เพราะฉะนั้น หากจะต้องมีการตัดสินใจในเรื่องใด ๆ ในทางการเมืองการปกครอง ทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองก็ต้องคำนึงถึงเรื่องความถูกต้องดีงามหรือความเป็นธรรม

ความสำคัญของธรรมาธิปไตย คือ “หลักธรรมาธิปไตย จึงมีความสำคัญทั้งในแง่ของการเป็นหลักธรรมที่สำคัญ ในแง่ของการปฏิบัติหรือปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และในแง่ของการบริหารและการปกครอง” (พระอุดมสิทธินายก, 2561) “หากจะสักการะพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยสักการะ ดนตรี หรือสิ่งอื่นใด จะมากหรือยิ่งใหญ่เพียงใด ก็ยังไม่เชื่อว่าเคารพสักการะพระองค์ได้ การเคารพหลักการที่แท้จริง จะต้องปรารถนาธรรมเป็นใหญ่ ถือธรรมเป็นใหญ่ กล่าวคือธรรมาธิปไตย ปฏิบัติตามคำสั่งสอน ปฏิบัติตามธรรม จึงจะเชื่อว่าเคารพสักการะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแท้จริง ซึ่งโดยนัยนี้ ในหลักพระพุทธศาสนานั้น ได้แบ่งการบูชาออกเป็น 2 ประการ คือ (1) อามิสบูชา การบูชาด้วยสิ่งของ และ (2) ปฏิบัติบูชา การบูชาด้วยการปฏิบัติตาม (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในการบูชาทั้งสองประการนี้ พระพุทธองค์ทรงยกย่องการบูชาด้วยการปฏิบัติตามว่าเป็นยอดของการบูชาทั้งหลาย ดังนั้น หากบุคคล

นับถือผู้ใดว่าเป็นต้นแบบ บุคคลนั้นไม่ควรเพียงแค่การสรรเสริญเยินยอด้วยกายและวาจาเท่านั้น แต่หากต้องดำเนินชีวิตตามที่บุคคลที่ตนเองให้การเคารพนับถือ มาเป็นแบบอย่างทางเดินให้กับชีวิตของตนเอง

ในประเด็นที่กล่าวมานี้ พระอุดมสิทธินายก (2561) ได้ทำการสรุปวิเคราะห์ไว้ว่า ธรรมาธิปไตยที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมี 2 นัย คือ โดยตรง และโดยอ้อม ปรากฏโดยตรงคือ พระพุทธเจ้าตรัสถึงธรรมาธิปไตยโดยตรงว่า “นี้เรียกว่าธรรมาธิปไตย” นี้ชื่อว่าโดยตรง เช่นที่ปรากฏในอังคุตตรนิกาย ติกนิบาต โดยธรรมาธิปไตย เป็นหนึ่งในอธิปไตย 3 ประการ ส่วนโดยอ้อม วิเคราะห์จากความหมายของธรรมาธิปไตย ซึ่งหมายถึง การถือธรรมเป็นใหญ่ยึดเอาธรรม ความถูกต้อง ชอบธรรม เป็นใหญ่ ในการดำรงชีวิต ในการปฏิบัติ หรือในการบริหาร ซึ่งก็หมายความว่าหากผู้ใดเป็นผู้ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ถือธรรมเป็นใหญ่ ผู้นั้นมีธรรมาธิปไตย นั่นเอง ส่วนที่ปรากฏในธรรมราชาสูตรปรากฏโดยนัยของการปกครอง

รูปแบบการปกครองไทยในยุครัตนโกสินทร์ ในบทความฉบับนี้ ผู้เขียนขอนำเสนอในรัชสมัยราชกาลที่ 6 ถึงรัชสมัยราชกาลที่ 10 ซึ่งมีรูปแบบการปกครอง 2 รูปแบบ คือ (1) รูปแบบการปกครองแบบระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในระหว่างรัชสมัยราชกาลที่ 1 ถึง รัชสมัยราชกาลที่ 6 (2) รูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ซึ่งอยู่ในช่วงรัชสมัยราชกาลที่ 7 ถึง รัชสมัยราชกาลที่ 10 ซึ่งเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากรบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขนั้น เกิดขึ้น “เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ได้มีกลุ่มบุคคลที่เรียกว่า คณะราษฎร ได้ปฏิวัติเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครอง จากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ เป็นเหตุการณ์ที่สร้างความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองแก่ประเทศไทยอย่างมาก และทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ที่เคยเป็นผู้ปกครองสูงสุดของประเทศมาช้านานต้องสูญเสียอำนาจส่วนใหญ่ไปในที่สุด โดยมีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2475 ขึ้นเป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยอย่างถาวรเป็นฉบับแรก”

ดังนั้น เมื่อต้องการศึกษาถึงรูปแบบการปกครองของประเทศไทยว่ามีลักษณะอย่างไรรั้น สิ่งที่ต้องตั้งเป็นประเด็นหลักเพื่อศึกษาถึงสาระหรือแก่นของการปกครองนั้น ควรอย่างยิ่งที่เราจะศึกษาโดยผ่านพระปฐมบรมราชโองการพระมหากษัตริย์ ในยุครัตนโกสินทร์

อนึ่ง ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก หลังจากพราหมณ์ทูลเกล้าฯ ถวาย เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ และเครื่องราชูปโภคแล้ว พระมหากษัตริย์จะพระราชทานพระปฐมบรมราชโองการแก่ประชาชน เพื่อแสดงถึงพระราชปณิธานในฐานะทรงเป็นผู้รับพระราชภาระแห่งบ้านเมือง พระปฐมบรมราชโองการนับตั้งแต่รัชกาลที่ 1 จนถึงรัชกาลที่ 10 มีเนื้อความเปลี่ยนแปลงมาตามยุคสมัย ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงให้มีการเพิ่มคำภาษามครด้วย

ในส่วนของบทความวิชาการนี้ ผู้เขียนขอนำเสนอในพระปฐมบรมราชโองการรัชสมัยราชกาลที่ 6 ถึงรัชสมัยราชกาลที่ 10 (ประชาชนาติธุรกิจ, “พระปฐมบรมราชโองการพระมหากษัตริย์ 10 รัชกาลแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน พ.ศ.2562) แหล่งที่มาเท่านั้น ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. พระปฐมบรมราชโองการ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6

(วันที่ 11 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2453)

คำภาษามคร

“อิทานาหิ พราหมณา ราชภาร์ วหนโต พหุโน ชนสส อตถาย หิตาย สุขาย ธมฺเมเน สเมเน รชชํ การเมิ ตุมหากํ สปริคคหิตานํ อุปริ ราชกํ อาณํ ปสาเรตวา นาโถ หุตวา ธมฺมิกํ รกขาวรณคฺคตํ สํวิทหามิ วิสสญฺฐา หุตวา ยถาสฺสํ วิหเรถ ฯ

คำแปล

“ดูกรพราหมณ์ บัดนี้เราทรงราชภาระครองแผ่นดินโดยธรรมสมาเสมอ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและสุขแห่งมหาชน เราแผ่ราชอาณาจักรเหนือท่านทั้งหลายกับโภคสมบัติ เป็นที่พึงจัดการปกครองรักษาป้องกัน อันเปนครมสืบไป ท่านทั้งหลายจงวางใจอยู่ตามสบาย เทอญ ฯ”

2. พระปฐมบรมราชโองการ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7

(วันที่ 25 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2468)

คำภาษามคร

“อิทานาหิ พราหมณ ราชการํ วหนโต พหุโน ชนสฺส อตถาย หิตาย สุขาย ธมฺเมเน สเมเน รชฺสํ กาเร มิ ตุมหากํ สปริคฺคหิตานํ อุปริ ราชกํ อาณํ ปสาเรตวา นาโถ หุตฺวา ธมฺมิกํ รกฺขาวรณคฺคฺติ สํวิทามิ วิสสฺสญฺฐา หุตฺวา ยถาสฺสํ วิหเรถ ฯ”

คำแปล

“ดูกรพราหมณ์ บัดนี้เราทรงราชภาระครองแผ่นดินโดยธรรมสมาเสมอ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและสุขแห่งมหาชน เราแผ่ราชอาณาจักรเหนือท่านทั้งหลายกับโภคสมบัติ เป็นที่พึงจัดการปกครองรักษาป้องกัน อันเปนครมสืบไป ท่านทั้งหลายจงวางใจอยู่ตามสบาย เทอญ ฯ”

3. พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร รัชกาลที่ 8
เสด็จสวรรคตก่อนทรงรับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

4. พระปฐมบรมราชโองการ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9

(วันที่ 5 พฤษภาคม พุทธศักราช 2493)

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

5. พระปฐมบรมราชโองการพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ รัชกาลที่ 10

(วันที่ 4 พฤษภาคม 2562)

“เราจะสืบสาน รักษา และต่อยอด และครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งอาณาราษฎรตลอดไป”

จากปฐมพระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์นั้น มีปรากฏพระดำรัสถึงกล่าวถึง “ธรรม” ทุกพระองค์ (สังเกตได้จากตัวหนังสือหนาและเอียง พร้อมทั้งขีดเส้นใต้) นั้นหมายความว่า หลักแห่งการปฏิบัติพระราชกรณียกิจนั้น พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ เน้นที่การปฏิบัติพระราชกรณียกิจที่มีหลักการแห่ง “ธรรม” คือ ความถูกต้องเป็นเสาหลักของการบริหารราชการแผ่นดิน และเป็นที่แกนหลักของการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์แด่ปวงประชาราษฎร์ ซึ่งมีลักษณะที่สอดคล้องกับหลักวิถีธรรมในทางพระพุทธศาสนา คือ การทำเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนหมู่มาก นั่นเอง สมดังพุทธดำรัสที่ส่งสมณทูตออกไปเผยแผ่ครั้งแรก ดังปรากฏในพระวินัยปิฎก มหาวรรค ดังนี้

“...ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์สุขเกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์... (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

จากพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ ย่อมเป็นที่เด่นชัดกว่า การออกเผยแผ่พุทธธรรม หรือการออกนิเทศธรรมของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนานั้น ตั้งแต่ยุคต้นพุทธกาล กระทั่งถึงปัจจุบันนี้ มิได้มุ่งหวัง

เพียงแค่จำกัดในตัวบุคคล หรือสถานที่ แต่มุ่งหวังเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ และความสุขมหาชนหมู่บ้าน ดังนั้น เพื่อให้วิถีธรรมที่ว่าด้วย “หลักธรรมาธิปไตย” ได้ปรากฏเด่นชัดขึ้น หลักของพุทธธรรมซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญ หรือเป็นแผนแม่บทของการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นคือปาติโมกข์

ปาติโมกข์: แผนแม่บทของวิถีพุทธธรรมสู่การปกครองที่ยั่งยืน

(1) **หลักการของโอวาทปาติโมกข์:** โอวาทปาติโมกข์นี้เป็นหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา เป็น “ปาติโมกข์” ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงตลอดปฐมโพธิกาล คือ 20 พรรษาแรก เฉพาะครั้งแรกในวันเพ็ญเดือนมาฆะ (เดือน 3) หลังจากตรัสรู้แล้ว 9 เดือน เป็นการแสดงปาติโมกข์ที่ประกอบด้วยองค์ 4 เรียกว่าจาตุรงคสันติบาท ซึ่งมีเพียงครั้งเดียวในพระศาสนาของพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งๆ หรือจะเรียกว่าเป็นการประกาศตั้งศาสนาก็ได้ (อรรถกถาแสดงไว้ว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดง “โอวาทปาติโมกข์” นี้ด้วยพระองค์เอง ท่ามกลางที่ประชุมสงฆ์ตลอด 20 พรรษาแรก หลังจากนั้นทรงบัญญัติให้พระสงฆ์แสดง “อาณานปาติโมกข์ แทน)

(2). **ความหมาย:** ในคานียามความหมายของคำว่า “โอวาทปาติโมกข์” นั้น ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาของพระสุตตันตปิฎก พระอรรถกถาจารย์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “บทว่า ปาติโมกข์ แยกศัพท์เป็น ป+อติ+โมกข์ แปลว่า การพ้นทวิย คือ ศีลสูงสุด ย่อมรักษาด้วยความวิเศษคือสุคติ และย่อมให้พ้นจากภัยคือทุกคติ หรือย่อมรักษาพ้นให้ทุกคติ เพราะฉะนั้น ศีลนั้น ท่านเรียกว่า ปาติโมกข์ ผู้สาวรวมปาติโมกข์นั้น ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 13 ข้อ 54 หน้า 162) และพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “โอวาทปาติโมกข์ แปลว่า โอวาท หรือคำกล่าวสอนที่เป็นหลักเป็นประธาน อย่างที่เรียกว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เป็นหลักสำคัญให้ยึดถือปฏิบัติกัน ” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2539) ซึ่งมีความสอดคล้องกับ เจษฎาภรณ์ รอดภัย ที่ได้ศึกษาและสรุปผลการศึกษาวิจัยว่า “โอวาทปาติโมกข์ คือ ปาติโมกข์ที่เป็นโอวาท กล่าวคือ สิ่งที่เป็นหลักเป็นประธานในด้านคำกล่าวสอน หรือหลักการโดยสรุปของพระพุทธศาสนา มีทั้งคำสอนและหลักการปกครองคณะสงฆ์ ได้ประกาศหลักอันเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนา วิธีการการประกาศพร้อมทั้งจรรยาบรรณของนักเผยแผ่ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพร่วมกันในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ” (เจษฎาภรณ์ รอดภัย, 2557)

(3) **ความสำคัญ:** กิตติ กันภัย ได้กล่าวว่า “นัยของการสื่อสารในปาติโมกข์จากพระพุทธวจนะมีความชัดเจนกว่ามีความสำคัญในฐานะที่เป็นเครื่องมือ (Apparatus) ร้อยสมาชิกกลุ่มสังคมเข้าไว้ด้วยกัน ให้ความเป็นปึกแผ่น หากปราศจากการวางกฎระเบียบ บรรทัดฐาน (สิกขาบท) และถ่ายทอดการสื่อสารอย่างต่อเนื่องและเคร่งครัด (ปาติโมกข์) แล้วกลุ่มสังคมและสถาบันก็ไม่ว่าจะดำรงอยู่ได้นาน เพราะขาดสิ่งยึดโยงเมื่อเวลาผ่านไปและเมื่อมีสมาชิกใหม่เข้ามาสู่กลุ่ม ” (กิตติ กันภัย, 2547)

(4) **พัฒนาการ:** ภิกษุปาติโมกข์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า มีกำเนิดและพัฒนาการเริ่มตั้งแต่พระพุทธเจ้าวิปัสสี พระองค์ได้ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ 6 เดือนต่อหนึ่งเดือน แต่การบัญญัติสิกขาบทยังไม่มีการบัญญัติ การทำอุโบสถก็ทำในที่แห่งเดียวเท่านั้น คือ ในอุทยานเขมมฤคทายวัน ต่อมาถึงสมัยพุทธกาลจึงได้มีการบัญญัติภิกษุปาติโมกข์ไว้ และทรงแสดงเพียงครั้งเดียวต่อต่อจากนั้น ก็ทรงให้สาวกเป็นผู้แสดง ภิกษุปาติโมกข์ในพระพุทธศาสนา คือ ข้อวินัยของพระภิกษุ คำว่า ภิกษุปาติโมกข์ หมายถึง สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติแก่ภิกษุทั้งหลาย หรือศีลของภิกษุสงฆ์ ซึ่งทำให้บุคคลผู้รักษา คัมภีร์ศีลแล้ว ย่อมไม่ตกไปสู่อบาย ความสำคัญของภิกษุปาติโมกข์ คือ มีความสำคัญต่อความเป็นอยู่ของพระภิกษุ ทำให้

พระภิกษุได้ระลึกถึงศีลของตน อันจากเป็นประโยชน์ต่อพระภิกษุให้ได้ศึกษาทบทวนพระวินัยที่เป็นหลักปฏิบัติ ประเภทของปาติโมกข์มี 2 ประเภท คือ โอวาทปาติโมกข์ และ อาณาปาติโมกข์ เนื้อหาเกี่ยวกับศีลของภิกษุ และภิกษุณี การปรับอาบัติ บทลงโทษ และอันติสงฆ์ของการเข้าร่วมสังฆกรรมการสวดและฟังภิกษุปาติโมกข์ (พระบุญเกิด อิทธิมุตโต, 2559)

ในมิติของการพัฒนาการนั้น กิตติ กันภัยได้ระบุไว้ว่า “ในการบัญญัติสิกขาบทหรือกฎเกณฑ์ที่พึงปฏิบัติไม่พึงละเมิดนั้น พระพุทธองค์ทรงรอเวลาเมื่อเกิดคณะสงฆ์เป็นหมู่ใหญ่เพราะมีภิกษুবวชนาน เพราะแพร่หลาย เพราะมีลาภสักการะ และเพราะความเป็นพหุสูตร ทำให้เริ่มมีผู้กระทำความผิดและสิ่งที่ไม่ควร” กิตติ กันภัย, 2547) “จงรอไปก่อนเกิดสาวิบุตร จงรอไปก่อนเกิดสาวิบุตร ตถาคตรู้เวลาในเรื่องที่จะบัญญัติสิกขาบทนั้น ศาสดาจะไปยังบัญญัติสิกขาบทนั้น ศาสดาจะยังไม่บัญญัติสิกขาบทแก่สาวก ไม่ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง เมื่อเกิดอาสาฬหบูชา (ธรรมที่เป็นตั้งอาสวะ ความชั่วต่างๆ) บางอย่างในสงฆ์ ตถาคตจึงจะบัญญัติสิกขาบท จะยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่สาวกเพื่อขจัดอาสาฬหบูชา” (กิตติ กันภัย, 2547)

(5) **หลักการนิเทศธรรมในปาติโมกข์** พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่เป็นสากล คือ ห้ามพุทธศาสนิกชนกระทำการที่สากลมองว่าไม่ดี หรือเป็นอกุศลกรรม “คือความเป็นสากล เป็นสากลทั้งความคิดและการปฏิบัติ เหมือนอย่างที่เป็นสายกลางทั้งความคิด และการปฏิบัติ” (พระพรหมคุณาภรณ์, 2558)

- 1) สัพพปาปสส อภณํ การไม่ทำบาปทั้งปวง
- 2) กุสลอุปสมปทนา การทำกุศลให้ถึงพร้อม
- 3) สจจิตตปริโยทปนํ การชำระจิตของตนให้ขาวรอบ

(6) **หลักอุดมการณ์เพื่อนิเทศธรรมในปาติโมกข์**: พระพุทธเจ้าได้ตรัสอุดมการณ์อันสูงสุดของพระพุทธศาสนา เพื่อให้พระภิกษุในพระพุทธศาสนาได้ยึดมั่นเป็นอุดมการณ์อย่างหนักแน่นและมั่นคงสำหรับยึดเป็นหลักชัยในการเผยแผ่พุทธธรรม ทั้งนี้เพื่อให้มีความแตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ ซึ่งมีการเผยแผ่ศาสนาธรรมในภาคพื้นชมพูทวีปด้วยเหมือนกัน อุดมการณ์ 4 ข้อของนักเผยแผ่ศาสนาธรรมในพระปาติโมกข์ มีดังนี้

1) **ขันติ ปริมฺ ติโป ตีติกขา** ขันติ คือ ความอดกลั้น เป็นธรรม เครื่องเผากิเลสอย่างยิ่ง หมายถึง ความอดทนอดกลั้นนี้ เป็นธรรมที่นักบวชในพระพุทธศาสนานี้พึงยึดถือ และเป็นสิ่งที่ต้องใช้เมื่อประสบกับสิ่งที่ไม่ชอบใจทุกอย่างที่ต้องเจอในชีวิตนักบวช เช่น ประสงค์ร้อนได้เย็น ประสงค์เย็นได้ร้อน

2) **นิพพาน ปริมฺ วทนติ พุทธา** ผู้รู้ทั้งหลายกล่าวพระนิพพานว่าเป็นธรรมอันยิ่ง หมายถึง การมุ่งให้ถึงพระนิพพานเป็นเป้าหมายหลักของผู้ออกบวช มิใช่สิ่งอื่นนอกจากพระนิพพาน

3) **น หิ ปพฺพชิตํ ปรูปมาตี** ผู้กำจัดสัตว์อื่นไม่ชื่อว่าปบริพชิตเลย หมายถึง พระภิกษุ และบรรพชิตในพระธรรมวินัยนี้ (เช่น ภิกษุณี สามเณร สามเณรี สิกขามานา) ไม่พึงทำผู้อื่นให้ลำบากด้วยการทำความทุกข์กายหรือทุกข์ทางใจไม่ว่าจะในกรณีใด ๆ

4) **สมโณ โหติ ปรี วิเทฺยยนโต** ผู้ทำลายสัตว์อื่นให้ลำบากอยู่ ไม่ถือว่าเป็นสมณะเลย หมายถึง พระภิกษุตลอดจนบรรพชิตในพระธรรมวินัยนี้ต้องขอ

ฉ.วิธีการนิเทศธรรมในปาติโมกข์: วิธีการหรือเทคนิคของพระธรรมทูต หรือผู้ออกนิเทศธรรมถือเป็นกลยุทธ์ พระภิกษุที่ออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งมีเป็นจำนวนมาก ทำให้มีวิธีการเผยแผ่ที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้น เพื่อให้เป็นแบบฉบับเดียวกัน และถูกต้องตามพุทธประสงค์ พระพุทธองค์จึงทรงวางวิธีการเผยแผ่เอาไว้ 6 ข้อ ดังนี้

- 1) อนุปวาโท การไม่พูดร้าย หมายถึง การเผยแพร่ศาสนาด้วยการไม่กล่าวร้ายโจมตีดูถูกความเชื่อผู้อื่น
- 2) อนุปฆาโต การไม่ทำร้าย หมายถึง การเผยแพร่ศาสนาด้วยการไม่ใช้กำลังบังคับข่มขู่ด้วยวิธีการต่าง ๆ
- 3) ปาติโมกข จ สัวโร การสำรวมในปาติโมกข์ หมายถึง รักษาความประพฤติให้น่าเลื่อมใส
- 4) มตตยจ ภตตสสมิ ความเป็นผู้รู้ประมาณในการบริโภค หมายถึง เสพปัจจัยส้อย่างรู้ประมาณเพียงพอ
- 5) ปนตยจ สยนาสนิ การนอน การนั่ง ในที่อันสงัด หมายถึง สันโดษ ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ
- 6) อธิจิตเต จ อาโยโค ความหมั่นประกอบในการทำจิตให้ยิ่ง หมายถึง พัฒนาจิตใจเสมอ มิใช่เอาแต่สอน แต่ตนเองไม่กระทำตามที่สอน

สำหรับหลักการ 3 ถือได้ว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เป็นการสอนหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องแก่พุทธศาสนิกชน ส่วนอุดมการณ์ 4 และวิธีการ 6 นั้น อาจจะเรียกได้ว่าเป็นหลักครูหรือหลักของผู้สอน คือ วิธีการที่จะนำไปปรับปรุงตัวให้เป็นกัลยาณมิตรทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งผู้ใดปฏิบัติได้นอกจากจะเป็นแบบอย่างที่ดีแล้ว ยังจะช่วยเผยแพร่พระศาสนาให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย

วิเคราะห์ปาติโมกข์กับปฐมบรมราชโองการของรัชกาลที่ 6 ถึง รัชกาลที่ 10

1) หลักการ:

หลักการที่เด่นชัดระหว่างหลักพุทธธรรมซึ่งมีปาติโมกข์เป็นแผนแม่บท กับปฐมราชโองการของพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์นั้น คือ (1) เน้นที่ห้ามไม่ให้กระทำความไม่ดี (สพพ ปาปสส อกรรม) ในประเด็นนี้ มุ่งเน้นการกระทำที่ห้ามปราบ กระทำกิจบ้านเมืองในทางที่ไม่ดี อันก่อให้เกิดความผิดพลาดในการบริหารกิจการบ้านเมืองอันผิดหลักหรือตรงกันข้ามกับหลักธรรมาภิบาล ดังนั้น พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ ทรงมีหลักธรรมาภิบาลเป็นตัวตั้งในการบริหารกิจการบ้านเมือง มุ่งความปกติสุขของประชาราษฎร์ และมุ่งกำจัดผู้ไม่ดี และส่งเสริมคนดีให้มีโอกาสในการบริหารงาน ยกตัวอย่างพระบรมราชโองการของรัชกาลที่ 9 เมื่อครั้งเสด็จในพิธีเปิดงานชุมนุมลูกเสือแห่งชาติ ณ ค่ายลูกเสือวชิราวุธ จังหวัดชลบุรี เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม 2512 ดังมีใจความดังนี้ “ในบ้านเมืองนั้น มีทั้งคนดีและคนไม่ดี ไม่มีใครที่จะทำให้คนเป็นคนดีได้ทั้งหมด การทำให้บ้านเมืองมีความปกติสุขเรียบร้อย จึงมิใช่การทำให้ทุกคนเป็นคนดี หากแต่อยู่ที่การส่งเสริมความดี ให้คนดีปกครองบ้านเมือง และคุมคนไม่ดี ไม่ให้มีอำนาจไม่ให้เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายได้” (2) ประพฤติแต่สิ่งดี (กุสลสุปสมปทา) นั่นคือปฏิบัติตามหน้าที่ เพราะหน้าที่โดยนัยอีกประการหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา ก็คือ ธรรมะ นั่นเอง และประการสุดท้าย คือ (3) ยึดมั่นในการทำจิตให้บริสุทธิ์ (สจิตตปริโยทปน) ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้ตรงกับหลักธรรมฐิติ คือ ผู้ปกครองรัฐจะต้องยึดมั่นในธรรม ยึดเอาความถูกต้องชอบธรรม ธรรมเป็นใหญ่ในการใช้อำนาจปกครองรัฐ ซึ่งหมายถึง การใช้อำนาจบริหารประเทศที่ชอบธรรม ตรงกับหลักธรรมาภิบาลคือ หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส

2) อุดมการณ์:

การที่จะกระทำภารกิจน้อยใหญ่ให้สำเร็จโดยประการทั้งปวงนั้น สิ่งที่ทำให้คนเรามีความแตกต่างกัน นั่นก็คืออุดมการณ์ ซึ่งเป็นหลักการที่วางระเบียบไว้เป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554, 2556) ซึ่งเมื่อนำเอาหลักอุดมการณ์ทั้ง 4 ข้อในปาติโมกข์กับหลักของปฐมราชโองการของพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์มาเปรียบเทียบ ก็จะพบได้ว่า แก่น

อุดมการณ์ในการที่จะทำงานน้อยใหญ่ให้สำเร็จดังประสงค์นั้น จะต้องประกอบไปด้วย (1) *ความอดทน* คือ อดทนต่อสภาวะความลำบากทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งความอดทนนี้เองจัดเป็นธรรมที่ทำให้คนเรามีความสงบเสงี่ยม และสง่างามในท่ามกลางมหาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความอดทนต่อโลกธรรมทั้ง 8 ได้แก่ ได้ลาภ-เสื่อมลาภ ได้ยศ-เสื่อมยศ ได้รับสรรเสริญ-ได้รับนิทา และได้รับสุข-ได้รับทุกข์ เป็นของคู่กัน ความอดทนนี้เป็นปรากฏการณ์แรกที่ผู้นำทุกคนต้องนำมาใช้ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า “ชนตี ปรมี ตโป ตีติกขา ซึ่งแปลว่า ความอดทน เป็นตบะอย่างยิ่ง” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 10 ข้อ 90 หน้า 50-51) (2) *ความสงบสันติสุข(นิพพาน)* คือยอดแห่งธรรม นั้นหมายความว่า ความสุข สงบ สันติ ของมหาชนหมู่มา หรือของปวงอาณาประชาราษฎร์นั้น จัดเป็นสุดยอดแห่งการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ คือ การบำบัดทุกข์ บำรุงสุขของอาณาประชาราษฎร์ (3) การเป็นผู้นำที่แท้จริง หรือการเป็นบรรพชิตที่แท้จริงนั้น ต้องไม่ก่อการเบียดเบียน หรือรุกรานใคร ทั้งทางกาย และทางวาจา (4) การเป็นผู้นำผู้ทรงธรรม หรือการเป็นสมณะที่แท้จริงนั้น ต้องเป็นผู้สงบ หรือไม่กระทำการอันใด อันส่งผลให้คนอื่นปราศจากสันติสุข ทั้งทางกายและทางวาจา

3) วิธีการ:

สำหรับวิธีการที่เป็นเสมือนวิถีธรรม (Dhamma Way) ที่ปรากฏเด่นชัดในปฐมบรมราชโองการนั้น หากเรานำมาเปรียบเทียบแล้ว ย่อมเห็นในเชิงประจักษ์ได้ว่า วิธีการทั้ง 6 ข้อ หรือวิถีธรรมนั้น จัดได้ว่ามีความสอดคล้องกันอย่างชัดเจน คือ (1) การเป็นผู้นำที่ดีต้องไม่กล่าววาจาอันประทุษร้ายใคร (*อนุปวาโท*) (2) การเป็นผู้นำที่ดีต้องไม่ทำร้ายใครให้ลำบาก (*อนุปมาโต*) (3) การเป็นผู้นำที่ดีนั้นต้องยึดมั่นในหลักการ หรือหลักนิติธรรม อันจัดเป็นจรรยาบรรณ หรือเป็นแม่บทของความประพฤติซึ่งทุกอาชีพต้องมีเป็นของตนเอง ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้สามารถเรียกอีกอย่างว่า “ธรรมนิติ” คือ ผู้ปกครองจะต้องเข้าสู่อำนาจของการปกครองรัฐด้วยระบบที่เป็นธรรม ถูกต้องชอบธรรม และสร้างระบบและกฎหมายในการปกครองรัฐที่ชอบธรรม ไม่เอื้อประโยชน์ต่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งหมายถึง การใช้อำนาจนิติบัญญัติที่ชอบธรรม ตรงกับหลักธรรมมาภิบาลคือหลักนิติธรรม (4) การเป็นผู้นำที่ดีนั้น ต้องยึดหลักประหัตเป็นที่ตั้ง แต่ต้องมีประโยชน์สูงสุด นั่นคือหลักแห่งเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน ตามศาสตร์แห่งพระราชทาน ที่มีปรากฏเด่นชัดในรัชสมัยของราชกาลที่ 9 (5) การเป็นผู้นำที่ดีนั้นต้องรู้จักสถานการณ์ที่ควรไปและไม่ควรไป คือ การวางตนสมควรแก่ฐานะ และ (6) ประการสุดท้ายก็คือ การเป็นผู้นำที่ดีนั้นต้องยึดหลักการฝึใจของตนเองให้เป็นผู้หนักแน่นในหลักการที่ถูกต้องชอบธรรม ธรรมเป็นใหญ่ในการใช้อำนาจปกครองรัฐ ซึ่งหมายถึงการใช้อำนาจการบริหารประเทศที่ชอบธรรม ตรงกับหลักธรรมมาภิบาล คือ หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส

บทสรุป

จากที่ได้กล่าวมา เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ ทรงยึดเอาหลักความถูกต้อง คือ “ธรรมาภิบาล” มาเป็นแกนกลาง หรือเสาหลักในการบริหารราชกาลแผ่นดิน ดังปรากฏชัดจากพระปฐมบรมราชโองการของทุกรัฐกาล ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักปาติโมกข์ ซึ่งเป็นแผนแม่บทสำหรับการปกครองที่ยั่งยืน ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้ เป็นหลักชัยของการบริหารราชการแผ่นดิน ที่ส่งผลให้ประเทศชาติมีความปกติสุข และร่มเย็น ดังนั้น ถึงแม้การเมืองไทยจะเผชิญกับปัญหาวิกฤตการณ์มาหลายครั้ง แต่ประเทศไทยก็ยังคงมีสถาบันหลักของชาติ คือ สถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจคนไทยทั้งปวง และมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องโน้มน้าวจิตใจ เป็นเส้นนำสายตาในการครองตน ครองคน และครองงานให้สำเร็จลุล่วงด้วยดีเสมอมา ดังนั้น หลัก “ธรรมาธิปไตย” นี้ จึงเป็น

หลักเกณฑ์ในการตัดสินใจของบุคคลที่อยู่หรือร่วมอยู่ในระบอบการปกครองนั้น จึงถือได้ว่าเป็นวาทะธรรมที่มีอิทธิพลต่อผู้คนในสังคม โดยเป็นเนื้อในหรือเป็นคุณภาพ และจะพัฒนาประชาธิปไตยให้มีคุณภาพ ซึ่งเป็นส่วนเสริมให้เกิดประชาธิปไตยที่ทำให้เกิดความยุติธรรมในสังคมดั่งนั้น ธรรมาธิปไตย มีความสำคัญในแง่ของการถือปฏิบัติ โดยสำคัญในระดับบุคคล สังคมและประเทศชาติ ดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น ในระดับบุคคลคือ บุคคลจะต้องประกอบด้วยธรรมาธิปไตย ยกเอาธรรมและความถูกต้องเป็นใหญ่ในการดำรงชีพ เป็นสมณะก็ต้องให้ความสำคัญกับธรรมาธิปไตยในการครองเพศสมณะ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ซึ่งจะสามารถประสบความสำเร็จตามที่ผู้บวชมุ่งประสงค์ สำหรับบุคคลธรรมดา ก็ต้องประพฤติธรรมในชีวิตประจำวัน ด้วยทั้งนี้เพื่อประโยชน์ของการครองชีวิตตามหลักธรรมาภิบาล อันเป็นระบบแนวคิดที่เป็นหัวใจหลักของการปกครองทุกระบอบการปกครอง เพราะโดยธรรมชาติของธรรมแล้ว จะรักษาผู้ปฏิบัติไม่ให้เกิดไปในที่ชั่ว ทั้งในระดับสังคมและประเทศชาติ ซึ่งต่างก็มุ่งถึงผู้นำหรือผู้ปกครองที่ทรงธรรม ดั่งนั้น การบริหารจัดการด้วยธรรม ถือธรรม คือความถูกต้องเป็นใหญ่ในการบริหาร คือเมื่อทุกส่วนมีธรรม การปกครองนั้น คือการปกครองแบบธรรมาธิปไตย ซึ่งสังคมประเทศชาติก็จะเจริญ รุ่งเรือง สงบสันติ เป็นกลายเป็นสังคมในอุดมคติอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- กิตติ กันภัย. (2547). *นิเทศศาสตร์ในพระไตรปิฎก*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจษฎาภรณ์ รอดภัย. (2557). *การศึกษาวิเคราะห์หลักโอวาทปาติโมกข์ในทัศนะของพระเถระในประเทศไทย*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิต. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2539). *ตามทางพุทธกิจ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภา.
- พระบุญเกิด อิทธิมุตฺโต. (2559). *ภิกขุปาติโมกข์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*, 10(2), 247.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2549). *ธรรมาธิปไตยไม่มา จึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2558). *ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจริญดีมั่นคงการพิมพ์.
- พระอุดมสิทธินายก. (2561). *พุทธธรรมาธิปไตย. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 7(2), 240.